

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

»Domača naloga p.i.4«

*(Ideas as historical forces; Social movements as forces of change;
Revolutions: the peak of social change)*

Mentor: red. prof. dr. I. B.

V. U. K.

Predmet: Sociologija družbenih sprememb

Št. indeksa:

Šol. leto: 2009/2010

Analitska sociologija, 3. letnik, IŠ

Logatec, 20. december 2009

N1: Ideas as historical forces

Webrov metodološki individualizem je pomenil preobrat na področju socioloških teorij, ki so do tedaj temeljile predvsem na poudarku družbenih struktur, ki so akterju zunanje. S postavitvijo posameznika v ospredje sociološke obravnave, pa je to pomenilo hkrati tudi prepoznavo vloge prepričanj, vrednot, motivacij, prizadevanj in stališč v procesih družbenih sprememb.

Z Webrovo humanistično sociologijo preide fokus z makro pogleda družbe kot celote na mikro pogled akterjev in njihovega delovanja. Kompleksne družbene entitete po Weberu niso nič drugega kot akumulirani, trajajoči rezultati družbenih delovanj, ki se pojavljajo skozi zgodovino. Da bi jih lahko razložili, je potrebno poiskati njihov izvor v človeških delovanjih, ter da bi razložili delovanja je potrebno odkriti njihove pomene, psihološka ozadja, kakor tudi kulturne vrednote, norme in pravila, ki jih oblikujejo – pojasnjevalni dejavniki so tako locirani v sferi idej, prepričanj in normativnih pravil, ki jih ljudje posedujejo.

Za razliko od evlucijskih oz. developmentalističnih pristopov, Webrova perspektiva ideje obravnava kot centralne in neodvisne dejavnike. S svojo »pozitivno kritiko Marxovega historičnega materializma«, Weber »nadstavbi« za razliko od Marxa, pripiše ključen pomen v vlogi dejavnih in učinkovitih zgodovinskih sil. Kot pravi Birnbaum celotno Webrovo delo je pravzaprav prepoznavanje »funkcije ideologije kot neodvisne spremenljivke v družbenem razvoju«.

Tudi Webrov cilj je bil razumevanje modernosti, novega, radikalno spremenjenega družbenega sveta, ki je svoj razcvet doživel na Zahodu, kjer je prevladoval kapitalizem. Zanimalo ga je predvsem kako se je kapitalizem rodil in uspešno preživel. Pri tem vprašanju je Weber moral izhajati iz obratne logike v treh korakih: v prvem koraku je ugotovil, da so začetniki kapitalizma tako novi tipi podjetnikov kot delavcev, kar je eden ključnih predpogojev za nastanek kapitalizma; v drugem koraku utemelji, da so drugačni v svoji duhovni oziroma mentalni specifičnosti; in v tretjem koraku povzame, da je raziskavo potrebno poglobiti in priti do virov tega duha. Tega se loti empirično z opazovanjem korelacije med protestanti in zgodnjim kapitalizmom, pri čemer izhaja, da je potrebno preveriti vzroke obeh fenomenov. Z analizo ugotovi, da višji kulturni razvoj ni vzrok protestantizmu in duhu kapitalizma; nadalje ugotavlja, da tudi predhodno akumulirano bogastvo ni vplivalo na poznejši razvoj kapitalizma, kakor tudi ne morebiten manjšinski oz. marginalni status protestantov v družbi. Na osnovi tega Weber zaključi, da je za določeno

vlogo protestantov v obdobju kapitalizma odločilna značilnost njihovega verskega prepričanja. Še posebej za asketsko usmerjene protestante velja, da so tostransko usmerjeni, povezani z idejo o poklicanosti in idejo o predestinaciji. Uspeh, materialni dosežki, aktivno delovanje, občutek netesnobnosti, zaupanje,... so razvili odnos do življenja imenovan »duh kapitalizma«.

To pa privede do transformacije strukture družbenih odnosov. Ta je po eni strani negativna, saj uniči stare strukture, izoblikuje družbeno atomizacijo, izolacijo posameznikov in oslabitev vseh tradicionalnih vezi. Nasprotno temu pa rezultira pozitivno v novih strukturah. Razvija se tudi tekmovalnost med posamezniki, akumulacija kapitala je pomembnejša od potrošnje, učinkovito delo,... - to so racionalne strategije v funkciji zaščite uspešnosti na trgu. Maksimizacija učinkovitosti postane tendenca sistema, ki mu omogoči notranjo dinamično in ekspanzivno silo. Vendar pa ko sistem postane samozadosten in se lahko samo reproducira, za delovanje ne potrebuje več verske podpore, nasprotno lahko se celo obrne proti veri kot taki, v svoji sekularni tendenci.

Weber ni želel zaradi kritike Marxovega ekonomskega determinizma, postati enostranski na drugem polu, zato je v kasnejših delih naredil nekaj popravkov – dokazoval je multifunkcijski fenomen religije; pri pojasnjevanju je vključil poleg neodvisnih spremenljivk še institucionalne in politične faktorje; v protestantizmu ni več videl glavni vzrok za nastanek kapitalizma, temveč pomemben dejavnik, ki je pripomogel k njegovemu nastanku.

Everett Hagen po vzoru Webra razvija teorijo skladno s pogoji visoko razvitega kapitalizma. Vpelje pojem »inovativna osebnost« - kot predpogoj za ekonomsko rast, širitev podjetništva in tvorjenje kapitala. Meni, da obstajata različna in nasprotna si osebna sindroma, ki sta značilna za moderno in tradicionalno družbo. Za tradicionalno družbo je predpogoj za delovanje avtoritarna osebnost, ki je nasprotna inovativni osebnosti, tipični za moderne družbe. To nasprotovanje temelji na odnosu do realnosti, percepciji individualne vloge v svetu, stilu vodenja in stopnji kreativnosti in inovativnosti. Tudi Hagen se podobno kot Weber sprašuje o izvoru nastanka inovativne osebnosti. Ugotavlja, da bi morali prvotni vzroki biti zunanji – zgodovinske specifične okoliščine, ki v zaprte tradicionalne družbe vpeljejo mobilnost in razredno ter stratificirano hierarhijo – le-to privede do t.i. »umika statusa«. Temu »umiku statusa« so skupne štiri vrzeli: med prejšnjim in kasnejšim statusom; med samo-definiranim statusom in dejanskim; med statusom, pridobljenim s stratifikacijo in statusom merjenim z drugimi lestvicami ter razlika med želenim in dejansko doseženim statusom. Na osnovi tega Hagen sklepa, da strukturna nekonsistentnost povzročena z »umikom

statusa« vodi v določene tipične adaptacije, med drugim inovativnost in upor proti nesprejemljivi situaciji. Ti dve adaptaciji sta po Hagnu ključni za pojav inovativne osebnosti.

Tudi David McClelland se sprašuje ali obstajajo neki splošni, univerzalni osebnostni sindromi, ki bi spodbudili ekonomski razvoj, ko se le-ta zgodovinsko pojavi. Ugotovi, da se je ekonomski razvoj vedno zgodili in se dogaja kot rezultat predhodne razširitve motivacije »potrebe po dosežku«, ki se sprošča v podjetniških aktivnostih ter je zanje tudi neobhodna, le-te pa spodbujajo rapiden ekonomski razvoj. Drugi osebnostni sindromi, kot sta potreba po pripadnosti in potreba po moči, lahko rezultirata nasprotno – v zlih totalitarnih tendencah. Motivacija »potrebe po dosežku« z behaviorističnimi in vedenjskimi korelati tvori kompleksen osebnostni sindrom, ki se razvije skozi socializacijo – le-ta da močan poudarek samo-zanašanju, vztrajnosti doseganja ciljev, skrbi za odličnost pri delu in spoštovanje le tega, kar je po McClellandu, ključno za donosno ekonomsko rast.

Vloga idej, ideologij, mentalnih odnosov kot vzrokov ali pa zgolj kot faktorjev, ki prispevajo k ekonomski rasti in napredku, pa ni nujno vedno pozitivna. S padcem berlinskega zidu in z zlomom komunističnih režimov, po letu 1989, se razvije t.i. socialistična mentaliteta, ki postane ključna ovira za nemoten prehod v demokratično, tržno oblikovano družbo. Ta mentaliteta je nastala kot posledica dolgotrajnega navajanja, indoktrinacije, nadzorovanja misli in lažne ideološke realnosti; ter tudi kot posledica obrambnih mehanizmov, ki so jih ljudje razvili zavoljo soočanja s socialističnimi pogoji. Vse to je povzročilo odpor do sprememb in s tem podaljšanje obstoja institucionalnih in organizacijskih oblik socializma, predvsem na duševnem, miselnem področju. Na primeru Poljske je Sztompka ugotavljal, da med ljudmi obstaja javno-zasebna dihotomija motivacij in odnosov (slab odnos do dela vs. disciplina, skrb, pridnost; zanemarjanje, zaničevanje državne, javne lastnine vs. nega, skrb privatne lastnine; pasivnost, konformizem, podrejenost vs. uspeh, samorealizacija, dosežek; nezaupanje v politiko, kritika medijev, skepticizem vs. zaupanje v nepreverjene govorce, neuradne napovedi; oblast tuja, sovražna vs. idealizirane osebne mreže in poznanstva). Predstavil je tudi tipične vzorce delovanja v komunističnih družbah (razcep med izgovorjenim in narejenim; lažno delovanje brez pomena ali namena; dvojni govor, parazitska inovativnost; prolongiran infantilizem; nesebična zavist). Sztompka ugotavlja, da socialistično mišljenje, ki je preživelo vse spremembe preprečuj postkomunistične reforme. Po njegovo bo potrebno še veliko časa in generacij, preden bo tranzicija možna, kar potrjuje, kako so ideje pomemben dejavnik za družbene spremembe.

N2: Social movements as forces of change

Družbene spremembe so lahko povzročene tudi z družbenimi gibanji. Družbene spremembe se razlikujejo glede na načine nastajanja - lahko so oblikovane od spodaj (z delovanjem množic) ali od zgoraj (z delovanjem močnih elit); lahko so namenske ali pa nenamenske kot stranski produkt drugih dejavnosti. Če presekamo ta dva kriterija (prostor delovanja in namenskost delovanja) dobimo štirikratno tipologijo: latentne spremembe od spodaj, latentne spremembe od zgoraj, manifestne spremembe od spodaj in manifestne spremembe od zgoraj. Zadnja kategorija opisuje situacijo v kateri se ljudje združijo in organizirajo z namenom ustvarjanja predvidenih sprememb v družbi. Glede na stopnjo organiziranosti se bo le-ta oblikovala od spontanih in difuznih množic in nemirov, preko družbenih gibanj do interesnih skupin, lobijev in visoko birokratiziranih političnih strank, ki se borijo za prevlado.

Na osnovi tega lahko družbena gibanja definiramo npr. kot ohlapno organizirane kolektivitete, ki delujejo skupaj v neinstitucionaliziranih načinih z namenom oblikovanja sprememb v njihovi družbi; ali pa jih definiramo bolj kontekstualno in opisno. Družbena gibanja so specifične skupno delujoče skupine, ki so dlje trajajoče in bolj integrirane kot npr. množice, vendar niso organizirane kot politična ali druga združenja. Skupna vsem definicijam je globoka povezava med družbenimi gibanji in družbeno spremembo. Družbena sprememba kot cilj gibanj je lahko pozitivna (prinaša nekaj novega) ali negativna (zadržuje, preprečuje ali obrača spreminjanje). Družbena gibanja imajo lahko različne vzročne statuse glede na spremembo (za doseganje sprememb ali kot spremljajoča posledica drugih procesov v družbi). Pogosto so družbena gibanja hkrati tako produkt predhodnih sprememb, kakor tudi ustvarjalec nadaljnjih družbenih transformacij. Družbene spremembe povzročene z gibanji se zgodijo v širši družbi, ki je zunanja temu gibanju, le-to pa je notranje družbi. Večinoma pa so spremembe oblikovane preko gibanja v bistvu spremembe v samem gibanju. Gibanja so iz tega naslova posebna: spreminjajo družbo, spreminjajo sebe v procesu in spreminjajo sebe z namenom spreminjanja družbe - spremembe v gibanju (changes in) in spremembe povzročene z gibanjem (changes by) delujejo skupaj in ustvarjajo povezan hkraten proces.

Ljudje so se že od nekdaj povezovali v skupine z namenom doseganja skupnih ciljev ali nasprotovanja tistim, ki so jim preprečevali doseganje le-teh, vendar pa se obdobje družbenih gibanj kot takih prične šele z modernimi družbami. Pomembnost družbenih gibanj v moderni dobi so obravnavali že klasiki sociologije:

Durkheim - z urbanizacijo in industrializacijo, ki zgostita prebivalstvo, pride tudi do velike moralne gostote populacije. To omogoči boljše možnosti za povezovanje in interakcijo med posamezniki, olajša oblikovanje skupnih ciljev, ideologij in rekrutacijo podpornikov - povečane so možnosti mobilizacije družbenih gibanj.

Tönnies - atomizacija in izolacija posameznikov v modernih družbah pomeni »osamljene množice«. Izkušnje alienacije, osamljenosti ter izkoreninjenosti stimulirajo težnjo po skupnosti, solidarnosti in skupnostnosti. Članstvo v družbenih gibanjih ponuja nadomestno zadovoljitev tovrstnih človeških potreb.

Marx – brez primerna rast družbene neenakosti, s hierarhijo v bogastvu, moči in prestižu spremlja moderno kapitalistično ekonomijo, ki povzroča izkoriščanje, zatiranje, nepravilnost in deprivacijo ter posledično generira skupinsko sovražnost in konflikte. Boj proti tistim, ki jih ogrožajo omogoča oblikovanje družbenih gibanj.

Weber - demokratična sprememba političnega sistema odpira področje kolektivne akcije večine ljudi. Izražanje nestrinjanj, interesov in aktivizem v obrambi postanejo legitimna pravica in pričakovana dolžnost odgovornega državljana.

Saint Simon in Comte - zavzetje, nadzor, dominacija in manipulacija realnosti so značilnosti modernosti. Zaupanje, da družbo lahko oblikujejo njeni člani je pomemben ideološki predpogoj za aktivizem in željo po mobilizaciji družbenih gibanj.

Poleg klasičnih teoretikov pa velja tudi, da je za nastanek družbenih gibanj bila odločilna tudi nadgradnja na področju kulture in izobraževanja, saj sodelovanje v gibanjih zahteva določeno stopnjo zavedanja, imaginacije, moralne občutljivosti ter zavesti o javnih zadevah; kakor tudi razširitev množičnih medijev, kot močan instrument posredovanja skupnih prepričanj, ideoloških sporočil in javnega mnenja.

Družbena gibanja lahko tipološko razlikujemo tudi glede na obseg nameranih sprememb. Skladno temu ločimo reformna gibanja (spremembe v družbi), radikalna gibanja (spremembe družbe) in revolucionarna gibanja (popolna sprememba družbe – alternativna družba). Tudi Smelser ponudi tipološko razlikovanje gibanj: gibanja usmerjena k rekonstituciji norm ali gibanja usmerjena k rekonstituciji vrednot. Nadalje se družbena gibanja razlikujejo tudi glede kvalitete nameranih sprememb: progresivna gibanja (usmerjena v prihodnost); konzervativna ali retroaktivna gibanja (usmerjena v preteklost). Vzporednico tem gibanjem lahko vlečemo tudi v političnem razlikovanju na leve in desne. Naslednje razlikovanje temelji na ciljnih nameranih sprememb: strukturno usmerjena gibanja (družbeno-politična oz. družbeno-kulturna) ter individualno usmerjena gibanja (religijska oz.

sekularna). David Aberle je s presečiščem kriterijev obsega in cilja ponudil štirikratno klasifikacijo na: transformativna, reformativna, redemptivna in alternativna gibanja. Gibanja se delijo tudi glede na »vektor« nameravanih sprememb: prinašajo spremembe, jih preprečujejo ali pa so jim nasprotna. Naslednja delitev temelji na strategiji oz. logiki njihovega delovanja: instrumentalna (političen nadzor) in ekspresivna (potrditev identitet in njihovo sprejemanje). Delitev obstaja tudi na zgodovinski podlagi: stara družbena gibanja (ekonomski interesi, eno razredna, centralizirana) in nova družbena gibanja (post-materialne, neekonomske vrednote, večrazredna, decentralizirana). McCarthy in Zald govorita o industrijskih družbenih gibanjih kot inkluzivnih sistemih, ki združujejo gibanja s podobnimi cilji; Garner in Zald pa pravita, da je najbolj inkluzivna celota, znotraj katere družbena gibanja delujejo kot sektor družbenih gibanj.

Nadalje obstaja tudi notranja dinamika družbenih gibanj, le ta pojasnjuje zgodovinske okoliščine za nastanek družbenih gibanj (stopnja izvora), sledi faza mobilizacije v valih (v prvem se rekrutirajo najbolj izpostavljeni, nato se jim pridružijo še tisti z željo po skupnosti in ki iščejo pomen v življenju, sledijo cinični oportunisti); naslednja faza je strukturna izpopolnitev gibanja od agregata mobiliziranih posameznikov do kvalificirane organizacije gibanja (postopna vpeljava novih idej, prepričanj,...; institucionalizacija novih norm in vrednot; pojav novih notranjih organizacijskih struktur; pojav novih oportunističnih struktur, novih hierarhij odvisnosti, dominacije, vodenja, vplivanja in moči v gibanju); krog zaključí zadnja faza terminacije (optimistična – sistem zmagaja; pesimistična - sistem je premagan ali izčrpan).

Zunanja dinamika družbenih gibanj pojasnjuje vpliv, ki ga družbena gibanja imajo na družbo še posebej v vlogi oblikovanja strukturnih transformacij – morfogenezni potencial, ki najprej vpliva na vpeljavo strukturnih transformacij; nato pa se lahko manifestira bodisi na destruktiven ali konstruktiven način (glede na oba načina lahko ločimo štiri oblike potenciala: ideološki; reformni, reorganizacijski in redistributivni); ter nenazadnje obstajata dve alternativni sekvenci zunanje morfogeneze: nove mreže osebnih interesov oz. utemeljenost ali racionalizacija novih strukturnih dogovorov v drugih sferah.

Družbena gibanja oblikujejo oz. vplivajo na spremembe v družbi nenehno, ne glede na to ali so dokončno oblikovana. Prav tako spremembe, ki so zunanje gibanjem, na njih vplivajo ne glede na to ali so dokončne. Lauer to povzame kot: ko obravnavamo družbeno gibanje,

obravnavamo pravzaprav dva procesa – proces samega gibanja kakor proces družbe v kateri to gibanje deluje.

Sztompka za konec predstavi še teorije o družbenih gibanjih. Developmentalisti obravnavajo družbena gibanja kot simptome, epifenomene trajajočih družbenih sprememb. Medtem, ko post-developmentalisti menijo, da so gibanja ustvarjalci oz. usodni akterji v zgodovinskih procesih. Historični materializem gibanja obravnava kot nekaj kar sprošča oz. pospešuje zgodovinske procese in ne kot nekaj kar jih povzroča, medtem ko moderne teorije v gibanjih vidijo vzročnost. Strukturalni funkcionalisti so mnenja, da so gibanja motnje, patologije, deviantnosti, za razliko od pristopa moderne racionalne izbire, kjer so gibanja običajni načini za doseg političnih ciljev. Posplošeno gledano, si v razumevanju družbenih gibanj stojita nasproti dva pristopa: prvi izpostavlja mobilizacijo akterjev (individualistično delovanje), drugi pa zagovarja strukturni kontekst (holistične strukture). Zadnje čase pa se teorije nagibajo bolj k sintetičnemu pristopu, saj gibanja poosebljajo tako dialektiko posameznikov kot družbeno celotnost, po eni strani so del in soustvarjajo družbo ter se nenehno tudi samotransformirajo.

N3: Revolutions: the peak of social change

Revolucije so najbolj spektakularna manifestacija družbenih sprememb. Označujejo temeljne prelomnice v zgodovinskem procesu, preoblikujejo družbe in ljudi – nič ni več kot je bilo, saj zaključujejo epohe in odpirajo nove – so znaki zdravih družb.

Revolucije imajo pet značilnosti: prinašajo največje spremembe; spremembe so radikalne, fundamentalne; so neverjetno rapidne; so izstopajoč prikaz sprememb in vzbujajo čustvene kot tudi intelektualne reakcije. Revolucije so se dogajale skozi zgodovino, vendar so večinoma povezane z modernimi oz. nedavnimi časi, pri čemer za »stoletje revolucij« označujejo dvajseto stoletje. Koncept revolucije lahko prepoznamo kot societalni diskurz utemeljen v zdravem razumu ali kot sociološki diskurz, ki se pojavlja znotraj znanstvenega sklepanja. Obe stopnji diskurza pa sta komponenti družbene zavesti, in kot take vstopajo v dvostranski, dialektični odnos z družbenim življenjem. Mit o revoluciji in teorija o revoluciji sta medsebojno soodvisna, njun dialektični odnos je znotraj stopnje družbene zavesti med societalnim in sociološkim diskurzom. Teorija o revoluciji močno temelji na mitu, sicer z

časovnim zamikom pa vendar, pojasnjuje in sistemizira poglede običajnih ljudi, čeprav ohranja neko avtonomijo, ko gre preko zdravega razuma, zaradi česar reflektivno vpliva na mit, in tako postane pomemben dejavnik v preoblikovanju splošne slike o revoluciji, ter posredno vpliva tudi na možnosti in oblike revolucionarnih delovanj.

Koncept revolucije je relativno mlad, za njegov začetek označujejo Veliko francosko revolucijo iz 18. stoletja, s katero so opisovali podobne epohalne izbruhe, ki so temeljno preoblikovali družbo z družbo. Revolucije so obravnavane kot neizogibni momenti spodbujanja in pospeševanja racionalnih in koristnih procesov. Marx revolucijam pripiše drug pomen – ideološko orodje antikapitalističnih kritik in odkritje alternativnih komunističnih projektov.

Moderni koncept revolucije izhaja iz dveh intelektualnih tradicij - zgodovinski koncept pomeni radikalen preobrat v zgodovinskem poteku in največkrat vsebuje določeno razvojno razmišljanje; drugi sociološki koncept pa se nanaša na množična gibanja, ki z uporabo nasilja usmerjenega proti vladajočim, poskušajo spremeniti družbo. Fokus se tako odmakne od vsesplošnih vzorcev, obveznih usmeritev in ultimativnih izhodov proti vzročnim akterjem, mehanizmom in alternativnim scenarijem – ljudje so tisti, ki oblikujejo in preoblikujejo zgodovino. Refleksijo obeh tradicij je moč zaznati v trenutnih definicijah revolucije: revolucije se nanašajo na temeljne, obširne, multidimenzionalne spremembe dotikajoč se bistva družbenega reda; revolucije obsegajo velike množice mobiliziranih ljudi, ki delujejo znotraj revolucijskih gibanj; za večino avtorjev obvezno obsegajo tudi nasilje in prisilo. Poleg revolucij poznamo še druge koncepte, ki se nanašajo na izbruhe kolektivnega obnašanja ali delovanja, z namenom družbene spremembe: coup d'etat, upori, puči, državljanske vojne, vojne za neodvisnost, izgredi, nemiri,...

Zgodnji sociološki pogledi, so kazali težnjo po vpeljavi uniformnosti opisovanj, kar je bilo kasneje poznano kot »naravna zgodovina revolucij«, ki je potekala v 10 razvojnih stopnjah: 1. svarilni znaki revolucije; 2. transfer vdanosti intelektualcev stran od starega režima; 3. poskus režima, da zaustavi naraščajočo grožnjo delnih reform; 4. paraliza države; 5. kolaps starega režima; 6. notranje delitve; 7. dominacija umerjenih reformatorjev; 8. prevzem dominacije s strani radikalcev in ekstremistov; 9. stopnja terorja; 10. stanje ravnovesja.

Teorije revolucij se lahko klasificirajo na osnovi predpostavljenih modelov: nekatere poudarjajo delovanje in mobilizacijo akterjev, druge pa strukturni kontekst in pogoje v katerih se revolucije dogodijo. Glavne teorije revolucij so behavioristična, psihološka, strukturalna, in politična. Behaviorističen pristop vpelje Sorokin, fokusira se na revolucionarno perversnost obnašanja posameznikov in išče vzroke tej perversnosti v domeni osnovnih človeških potreb in instinktov. Psihološka teorija upošteva kompleksnejše motivacije in pričakovanja. Zlasti teorija o relativni deprivaciji – razlika med želeno situacijo in dejansko situacijo posameznika z željo. Zaradi nedoseganja standardov, ki jih drugi posedujejo prihaja do občutka krivice, kar vodi v revolucijo. Prva oblika deprivacije izhaja iz naraščajočih želja. Krivulja pričakovanj stalno narašča, medtem ko se zmožnosti ne spreminjajo - revolucija naraščajočih pričakovanj. Druga je nasprotna prvi, raven pričakovanj je nespremenjena, vendar pa zmožnosti padajo - revolucija odvzetih koristi. Pri tretji obliki tako pričakovanja kot zmožnosti rastejo, do točke, ko začnejo zmožnosti upadati, pričakovanja naraščajo kot prej - revolucija frustriranega napredka. Za strukturalne teorije pa so revolucije rezultat strukturnih obremenitev in napetosti in prvotno specifična konfiguracija odnosov med državljani in državo. Politične teorije pa revolucije vidijo kot inherenten političen fenomen, ki nastajajo znotraj procesov, ki so izključno v politični domeni.

Kar nekaj hipotez pa je okoli vzrokov revolucije. Te se delijo na dve skupini, tiste, ki iščejo vzroke revolucionarnih situacij (vidni nasprotniki z željo po prevzemu oblasti; podpora pomembnih segmentov populacije; vlada ne more oz. ne želi potlačiti nasprotnike) in tiste, ki iščejo vzroke revolucionarnim izidom (velikost in togost delitve med vladajočimi in nasprotniki; obseg koalicije med člani politike in nasprotniki pred in med revolucijo; nadzor nad sredstvi nasilja s strani nasprotnikov).

Tudi Tilly vpelje idealiziran potek revolucij in sicer v 7. stopnjah: pojav nasprotnikov; mobilizacija podpornikov, poskus vladne demobilizacije; vzpostavitev delnega nadzora nasprotnikov in koalicije; boj za širitev nadzora; zmaga oz. poraz nasprotnikov ali pa povezava v vladajočo koalicijo s prejšnjimi imetniki moči; ponovna vzpostavitev vladnega nadzora nad ljudstvom – šele na tej stopnji se lahko dogodijo nadaljnje strukturne transformacije.

Kljub temu, da obstaja veliko teorij o revolucijah, ki pojasnjujejo in odgovarjajo na mnoga vprašanja pa še vedno ostaja veliko odprtih tem, ki jih Sztompka v zadnjem delu predstavi:

1. *izbruh revolucij* – odprto ostaja, katera je tista prava eksplozivna mešanica faktorjev, ki bo v danem trenutku sprožila revolucijo?

2. *revolucijska mobilizacija* – kako lahko determiniramo mejo, ki bo prekoračena zaradi doživetih frustracij, in bo povzročila spontano revolucijo, če vemo, da včasih ljudje prenesejo več, včasih manj?

3. *revolucijska zapuščina* – kje lahko najdemo splošno vzročnost, ki je podlaga celotni seriji revolucijskih izbruhov?

4. *rezultati revolucij* – zakaj revolucije rezultirajo tako drugače od tega kar so revolucionarji sanjali – uničijo ideale, ki so jih sprožili – ali se tej zli logiki lahko izognemo?

5. *predvidljivost* – paradoks je v tem, da teorija revolucije ni mogoča, zato ker če vključuje napovedi, so te zavezane k potvarjanju z dogodki; če pa ne vključuje napovedi, pa ni teorija.

LITERATURA IN VIRI

- Skripta za predmet Sociologija družbenih sprememb: *Poglavja iz knjige Sztompka, P. 1994. The sociology of social change. Oxford: Blackwell.